

DOI [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-4\(102\)-16-22](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-4(102)-16-22)

УДК [37 : 303.443] : [612.825 : 75] -053.4

## Рагозіна Вікторія Валентинівна,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем

виховання НАПН України, м. Київ, Україна; [vlavian@ukr.net](mailto:vlavian@ukr.net);

<https://orcid.org/0000-0002-1243-6069>

# ТЕХНОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ СПРИЙМАННЯ ТВОРІВ ЖИВОПИСУ ДІТЬМИ ТРЕТЬОГО РОКУ ЖИТТЯ

*Презентовано технологію педагогічного супроводу сприймання мистецьких творів дітьми 3-го року життя в умовах груп раннього віку, що була розроблена і зреалізована в освітньому процесі закладів дошкільної освіти у 2020–2021 рр. в межах науково-дослідної роботи «Виховання дітей раннього віку в закладах дошкільної освіти різних типів» Інституту проблем виховання НАПН України (підтема «Особливості художньо-естетичного розвитку в ранньому віці»). Представлено етапи й опис технології. Подано форми й зміст підготовки вихователів до роботи з дітьми 3-го року життя зі сприймання живописних та графічних творів. Висвітлено результати впровадження технології на репродуктивному і творчому рівнях.*

**Ключові слова:** технологія педагогічного супроводу сприймання творів мистецтва, структура технології, діти 3-го року життя, групи раннього віку, заклади дошкільної освіти, підготовка вихователів.

У Державному стандарті дошкільної освіти в Україні (освітній напрям «Дитина у світі мистецтва») зазначається, що одним із результатів сформованості в дітей мистецько-творчої компетентності є прагнення дитини сприймати мистецтво, що проявляється у сприйманні та емоційному реагуванні дитини на художній образ, здатності до елементарного аналізу засобів художньої виразності творів мистецтва різних видів і жанрів [1, с. 23]. Щоб досягнути цього, вихователям слід систематично організовувати сприймання різноманітних мистецьких творів та обговорювати їх із вихованцями. Саме така діяльність сприяє розвитку естетичного сприй-

мання – «це глибокий і складний процес, здатність людини помічати прекрасне в житті, літературі, мистецтві» [12, с. 209].

Вчені засвідчують здатність старших дошкільників сприймати задум мистецького твору (Н. Ветлугіна, І. Держинська, Н. Зубарева та ін.), а сприймання мистецтва тлумачать як активну діяльність, «вміння», якого можна навчати (Б. Теплов). Художнє сприймання передбачає здатність розуміти зміст твору і засоби, якими цей зміст відображено, та формується на підґрунті життєвого досвіду дитини через багаторазове свідоме розглядання нею творів мистецтва.

У закладах дошкільної освіти (далі – ЗДО) дітей ознайомлюють із різними

видами і жанрами мистецтва, зокрема і з живописом, що представлений репродукціями картин. Дітям пропонують сюжетні твори, натюрморти і пейзажі, портретний живопис, які вони споглядають, милуються їх красою.

У практиці вихователів ЗДО склалися традиції використання творів мистецтва в різноманітних видах діяльності дітей, зокрема і в образотворчій. Застосовуються такі методи: розповідь про художника чи твір, бесіда за картиною, ігрові, словесні й практичні. Дослідники наголошують на важливості поєднання сприймання творів мистецтва із художньою діяльністю дітей (В. Єзикеєва, Т. Казакова, Т. Комарова та ін.), а отже, такі твори пропонують дітям на заняттях з художньо-продуктивної діяльності (наприклад, малювання), щоб навчити вихованців спостерігати за предметами і об'єктами, помічати їхні властивості, а потім – відтворювати у своїх малюнках.

Цікаві методики і творчі напрацювання, які стосуються аспекту сприймання дошкільниками творів живопису, презентують сучасні зарубіжні дослідники (Ф. Барб-Галль, «Як навчити дітей розмовляти про мистецтво» та ін.) і вітчизняні вчені (О. Половіна, «Артосвіта дошкільників: технологія образотворення в дії»; Л. Шелестова, «Світ у картинах художників»; Н. Космолінська і І. Магдиш, «Гра в музей» та ін.). Однак вони стосуються дітей, які старші 3-х років. У сучасних дослідженнях художньо-естетичного розвитку дітей раннього віку автори (Г. Григор'єва, Т. Казакова, І. Ликова та ін.) зосередили увагу на різновидах художньо-продуктивної діяльності малюків. Окремі рекомендації щодо організації сприймання мистецьких творів дітьми 3-го року життя надає О. Дронова, [12, с. 232–236].

Отже, наявна суперечність: з одного боку, перед вихователями груп раннього віку (далі – ГРВ) основним завданням постає викликати інтерес малюків до зображень на книжкових ілюстраціях, картинах художників, а також до скульптур малих форм (наприклад, народної іграшки); а з іншого – бракує методик організації сприймання мистецьких творів дітьми цього віку, опису таких занять, методичних рекомендацій, пе-

реліку творів та іншого навчально-методичного забезпечення. Водночас зауважимо, що саме твори малювання спонукають дітей проживати спектр емоцій під час їх споглядання, стимулюють виявляти ставлення до мистецтва, дають уявлення про різноманітність світу й розуміння можливостей його відображення різними зображувальними засобами. З огляду на зазначене, **метою статті** є презентування технології педагогічного супроводу сприймання творів живопису дітьми 3-го року життя в освітньому процесі закладів дошкільної освіти, опис її етапів та методичні рекомендації щодо організації роботи вихователів на кожному з них; представлення форм і змісту підготовки вихователів до роботи з дітьми 3-го року життя зі сприймання творів живопису; висвітлення результатів упровадження технології на репродуктивному і творчому рівнях.

Наше дослідження відбувалося в межах науково-дослідної роботи лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України «Виховання дітей раннього віку у закладах дошкільної освіти різних типів» (підтема «Особливості художньо-естетичного розвитку в ранньому віці») (формульований етап експериментальної роботи: 2019–2021 рр.).

Проведений констатувальний експеримент, що включав комплексне дослідження освітнього середовища ЗДО, рівнів художньо-естетичного розвитку дітей у ГРВ та готовності вихователів до роботи з ними на засадах партнерської взаємодії, показав необхідність розробки технологічного супроводу роботи вихователів з малюками [2; 3].

Технологія педагогічного супроводу художньо-естетичного розвитку дітей раннього віку створювалась із врахуванням рівня підготовки вихованців і специфіки дитячої художньої творчості [7]. Попередньо були розроблені педагогічні умови художньо-естетичного розвитку дітей у ГРВ ЗДО різних типів [5]. Технологія вибудовувалась на теоретико-методологічних засадах: особистісно-орієнтованого, діяльнісного, культурологічного, компетентнісного підходів; теорій художньо-естетичного розвитку дитини (А. Бакушинський,

Н. Ветлугіна, Т. Казакова, Т. Комарова, І. Ликова, В. Мухіна, Н. Сакуліна, Є. Фльоріна та ін.), сучасних досліджень художньо-естетичного розвитку дитини раннього віку (Г. Григор'єва, О. Дронова, Т. Казакова, І. Ликова та ін.).

Технологія педагогічного супроводу художньо-естетичного розвитку дітей раннього віку передбачала розробку також локальних технологій, які дозволяли б ефективно організовувати окремі види мистецької діяльності дітей. Однією з таких стала **технологія педагогічного супроводу сприймання творів живопису дітьми 3-го року життя** (далі – технологія). Віковий діапазон обрано з огляду на більшу кількість у ГРВ дітей саме цього віку. Технологія впроваджувалась в освітньому процесі ЗДО м. Суми (ЗДО № 13, 26, 28) і м. Ромни Сумської області (ЗДО № 4, 9) впродовж формульованого експерименту (2020–2021 н. р.) – за сприяння та організаційної підтримки навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку Сумського ОІППО і його керівника – методиста з дошкільної освіти Міщенко Л. Б. [7].

В освітньому процесі ЗДО дітям раннього віку презентується різний ілюстративний матеріал – картинки, світліни, плакати. Однак твори образотворчого мистецтва володіють більшим потенціалом для розвитку художнього сприймання (здатності бачити красу в довкіллі, мистецтві, людях, взаєминах тощо), естетичних емоцій (здатності відгукуватися на красу – радіти красивим речам у побуті, об'єктам у природі, творам мистецтва) і спонукають до художньо-естетичної діяльності (прекрасне пробуджує бажання творити красу власноруч). Це вузький контекст – відповідно до завдань художньо-естетичного розвитку дитини. Якщо ж розглядати цінність мистецьких творів у широкому контексті, то помітним є вплив практично на всі сфери дитини (пізнавальну, комунікативно-мовленнєву, ігрову та ін.). Отже, твір образотворчого мистецтва – це стимул, що розгортає і рухає розвиток особистості дитини в різних сферах, а технологія є педагогічним інструментом, що спрямовує цей процес.

Проведенню занять з дітьми передував *підготовчий етап*, упродовж якого вихователь опановував технологію теоретично, ознайомлювався з творами мистецтва (зокрема, живописними творами) в контексті тем календарного плану та особливостями їх підбору.

Слід вибачено підійти до підбору творів художників для сприймання дітьми трирічного віку. Часто неуспіх заняття наперед «запрограмований» помилками вихователя в цьому важливому питанні. Зважаючи на вікові особливості дітей, доцільними є такі параметри: твір має бути реалістичним, зображення – предметним і конкретним; тематика максимально близька дитині цього віку (іграшки, сім'я, тварини, дім тощо); зміст твору – зрозумілим, відповідати життєвому досвіду малюка; неоднозначність дій персонажів може призвести до того, що дітям буде складно розібратися у тонкощах взаємин і дій персонажів; бажано, щоб на картині були зображені один або кілька персонажів – крупно, у центрі композиції; а також – щоб не було надмірної деталізації, яка переобтяжить дитяче сприймання. Не слід демонструвати картини, в яких персонаж представлено не повністю (наприклад, за авторським задумом відсутні якісь частини тіла), – у маленької дитини тільки формується образ предметів і людей, тож вона має бачити їх цілісними.

Важливим є питання **жанру творів**, які пропонуються для огляду та обговорення з дітьми 3-го року життя. Це сюжетні картини – побутового чи казкового жанрів, які зацікавлюють дітей «присутністю» в них події і можливість скласти історії щодо неї. Саме твори цього жанру, вважаємо, є найоптимальнішими для досягнення завдань художньо-естетичного розвитку (формування і розвиток художнього сприймання, емоцій і художньо-продуктивної діяльності) дітей, а також – комунікативно-мовленнєвої та інших сфер. Ця теза не означає, що дітям цього віку не варто демонструвати твори декоративно-ужиткового мистецтва (композиції, скульптури та ін.) або натюрморти і пейзажі. Спеціально підібраними вихователем творами можна милуватися, а також використовувати як дидактичний матеріал з певною метою, напри-

клад, на заняттях з малювання: дитина бачить на картині певний еталон для зображення предмета чи надихається станом природи (наприклад, листопадом), а потім відтворює той чи інший елемент (осінній листочок). Хорошим варіантом є споглядання ілюстрацій до літературних творів, зокрема до казок, якщо вони виконані в реалістичній манері й точно відтворюють сюжет, та обговорення їх з дитиною.

Оптимальний час для проведення активності – перша половина дня: денне освітлення необхідне для демонстрації картини (якщо вона не демонструється на інтерактивній дошці), а також є можливість повертатися до неї впродовж дня (в інтегрованій діяльності). Для того, щоб розвиток художнього сприймання відбувався послідовно, радимо організовувати таку активність не менше одного разу на тиждень.

Ідеальний формат демонстрації картин – підгруповий (6–8 дітей); однак у більшості ЗДО такі заняття проводять одночасно у загальногруповому форматі. Підкреслимо: важливо, щоб обговорення відбувалося саме в колі дітей, де вони взаємодіють під час перегляду і спілкування щодо мистецького твору, спостерігають за реакціями – емоційними і мовленнєвими – інших учасників, що справляє на них враження і має значення: дитина одразу або через деякий час починає взаємодіяти з картою, вихователем і дітьми, що сприяє її розвитку.

Також має значення і розміщення малюків біля картини, яка обговорюється. Вихователі часто недооцінюють такий організаційний момент, хоча він суттєво впливає на успішність заняття.

Варіанти розміщення дітей біля картини: сидючи півколом або у шаховому порядку на стільчиках (подушках, килимку); стоячи півколом. Окремі вихователі використовують для проведення активності спеціальні зоновані куточки (вігвами, відгороджені ширмами частини приміщення та ін.). Кожний із варіантів розміщення має переваги і недоліки. Слід врахувати кілька істотних моментів:

1. Оскільки малюки не можуть перебувати в одній позі більше 5 хвилин й бути активними в одному дійстві, важ-

ливо передбачити для них можливість вільно рухатися під час заняття й водночас треба не дати їм «розбігтися» у великому просторі. Бажано, щоб діти могли наблизитися до картини, роздивлятися, показувати частини зображення. Отже, відстань до картини має бути не більшою за півтора метра.

2. Надання можливості активної взаємодії і з живописним твором, і з іншими учасниками (вихователем і однолітками) у формі емоційних реакцій на демонстрацію і колективне обговорення картини, які проявляються через погляд, усмішку, жести, рухи, дії, а також дедалі більше – через слова, короткі речення. Тому дитина має бачити реакції інших й виявляти їх сама, надихатися мистецьким спілкуванням. Так вона залучається до співпереживання художнього твору, у неї формується емпатія та інші якості. Отже, малюки не повинні сидіти спинами один до одного або на значній відстані.

3. Картину важливо демонструвати одну для всіх. Варіант, коли кожна дитина розглядає картину у своєму альбомі, позбавляє дітей комунікації один з одним; він доцільний у умовах родинного виховання, коли батьки спілкуються з дитиною.

Суттєвим є і питання величини твору для демонстрації. Якщо картина маленького розміру, дітям не вдасться її добре розглянути, не заважаючи одне одному, побачити всі деталі, а це вплине на якість процесу обговорення.

Варіанти демонстрації твору:

а) на екрані (білій стіні) з допомогою слайдопроектора чи інтерактивної дошки; *перевага*: великий масштаб, добре видно всі частини зображення, діти можуть розташовуватися поруч стоячи, їм комфортно пересуватися, спілкуватися, взаємодіяти з іншими;

б) на стенді (магнітній дошці тощо) картина не менша ніж А3 чи А2 формату; діти сидять біля неї півколом; *перевага*: для групи з 6–8 осіб це може бути найкращим варіантом для початку роботи зі сприймання художніх творів, коли діти звикають до такого виду діяльності;

в) на планшетах в руках вихователя, який, наприклад, може розташуватися поруч на килимку і наближати чи

віддаляти зображення від дітей – для розгляду деталей чи узагальненого погляду; *перевага*: мобільність вихователя і можливість приділити увагу окремим дітям; однак є небезпека «розсіювання» дітей у просторі кімнати й відволікання на другорядні речі.

Отже, розміщення дітей і вибір варіанту демонстрації залежить від кількості дітей у групі та їхньої активності, а також від інших чинників (початок чи кінець року; погода, самопочуття, емоційний стан кожної дитини та ін.). Окремі питання організації діяльності сприймання картин малюками описано у статтях [4; 6; 9].

Розглянемо етапи запровадження технології педагогічного супроводу сприймання творів живопису дітьми 3-го року життя та опишемо зміст цих етапів.

**1. Передсприймання (передгра)** виконує функцію введення дітей у сприймання твору. Щоб налаштувати дітей на сприймання картини, вихователь може скористатися кількома прийомami: 1) Активність може розпочатися одразу з прохання розглянути художній твір (наприклад: «Діти, подивіться, яку картину намалювала художниця»). Перед цим можна на кілька секунд привернути увагу дітей дзвіночком, плесканням, що дозволить їм сфокусувати погляд на картині. Це важливо з огляду на нетривалу і нестійку увагу малюків. 2) Зміст і форма передгри пропонуються виключно в контексті сюжету картини, – за цих умов вона буде доречною і підготує дітей до сприймання твору, а не відволікатиме від нього. Передгра може бути у формі сюрпризного моменту чи ігрової ситуації з тривалістю до 2–3-х хвилин, щоб не затягувати основне дійство – власне сприймання картини.

**2. Демонстрація мистецького твору** вихователем для його сприймання дітьми. Умови і варіанти, які сприяють успішності цього процесу, розглянуто нами вище.

**3. Обговорення твору з дітьми** 3-го року життя суттєво відрізняється від традиційної практики дитячого садка, коли вихователь ставить запитання, а діти відповідають на них. Оскільки в дітей 3-го року життя словниковий запас і комунікативні навички ще тільки

формуються, потрібні інші методи, ніж бесіда. У малюків також формуються вміння бачити образи (зокрема на картинах, ілюстраціях) та створювати їх у власних малюнках, цьому сприятиме озвучення дорослим візуальних образів, які бачать вихованці в навколишньому світі. Отже, дієвим методом є *оповідка* за картиною, яку створює і розповідає вихователь. Вона має бути стислою, складатися із 5–7 коротких речень про зміст картини. Важливою є і гучність звучання оповідки (щоб чули всі діти), інтонація вихователя (доброзичлива, спокійна), темп проговорювання (помірний), характер (помірно активний, але не млявий); обов'язковим є супровід оповідки показом частин зображення, про які йдеться.

Оповідка плавно переходить у обговорення. Вихователь запитує: «Хто це? Що робить персонаж? Де він перебуває?» – та запрошує дітей показати персонажів і їхні дії, фрагменти зображення тощо. Важливою є участь більшості дітей у обговоренні, а не вибіркоче спілкування. Щоб залучити дітей у процес, слід використати такі прийоми: 1) додаткові стимулюючі запитання («Хто ще хоче сказати (повторити), кого ми бачимо на картині? Може, ще хтось із вас покаже сонечко (пташку) на картині?»); 2) прямі звертання до конкретної дитини з пропозицією певних дій: («Олю, покажи нам псика. Світланко, чи взув зайчик на лапки?»); 3) непрямі звертання, що стимулюють повторити дії інших дітей («Миколка показав нам дівчинку, і Данилко показав, хто ще хоче показати дівчинку на картині?»). Такі прийоми є багатофункціональними: спонукають дітей комфортно себе відчувати під час групової активності, позитивно ставитися до процесу обговорення, активно себе проявляти у той чи інший спосіб – промовляти, показувати щось на картині, слухати відповіді інших дітей, відтворювати окремі слова чи навіть словосполучення (із сказаного в оповідці вихователем або дітьми), комунікувати з іншими дітьми – доповнюючи чи повторюючи їхні слова, жести, емоційно переживати зміст твору в групі й виражати це мімікою, жестами, рухами тіла.

Для досягнення результату важливим є інструмент прийняття відповідей дітей вихователем – парафраз, що застосовується до кожної відповіді дітей, та лінкінг – підсумовування дитячих відповідей та їх узагальнення в певний спосіб.

**4. Ігри за картиною** – важливий етап технології і метод у роботі з картиною [10]. Це ігри в контексті змісту твору. З дітьми раннього віку – це показ персонажів картини, їх обігрування (імітація голосів чи звучання, рухів, жестів, уявні діалоги персонажів між собою або персонажа з глядачами та ін.).

Зауважимо, що в цих іграх діти звертають увагу як на всю картину в цілому, так і на окремі деталі зображення – через свої активні дії, доступні їхньому віку. Тобто діти активізують у колективному обговоренні та обігруванні твору ті інструменти, якими володіють на даний момент свого розвитку – відтворення звуків чи голосу персонажа, імітація його дій, показ рукою частин зображення, емоційна реакція на персонажів чи картину в цілому (через міміку, жести, рухи). Власне, ці прояви і будуть показниками переживання дитиною художнього твору і засвоєння його змісту.

На цьому етапі, як і на попередньому, вагому роль відіграє супровід вихователя, який запрошує дітей показувати персонажів, частини зображення, зосереджує увагу дітей на них своїм показом, проговорює дії дітей біля картини і стимулює їх до цього у такий спосіб: «Хто хоче показати зайчика? Сашко вже показав нам. Оля показує, молодчина. Може, Юля ще хоче показати? Олесю, поглянь – що це намальовано? Костю, давай разом з тобою покажемо дітям санчата на картині». Отже, вихователь у розгортанні обговорення і гри прагне захоплювати, залучати, підтримувати і допомагати дітям – тактовно і стимулююче (жестом, усмішкою, використовуючи арсенал прямих і опосередкованих дій).

**5. Післядія (ігри біля картини).** Такий етап дає можливість дітям залишатися в «полі» твору й залучає їхнє образно-асоціативне мислення: вихователь пропонує цікаві ігри, які продовжують у той чи інший спосіб пов'язувати побачене

на картині з наявним досвідом дитини та, проводячи аналогії, розширювати його [10]. Наприклад, після обговорення картини С. Віллер «Зимова прогулянка» вихователь запропонував дітям пограти в сніжки (білі, м'які полотняні кульки) з персонажами картини; після перегляду і обговорення картини Е. Елліс «Прогулянка на велосипеді» діти оглядали справжній велосипед, знайомилися з його частинами і їх назвами, катали на велосипеді по кімнаті іграшки.

Впровадження технології в освітній процес ЗДО передбачав **підготовку вихователів** до її опанування і супроводження процесу сприймання творів живопису дітьми. З цією метою було організовано їхнє навчання. Оскільки формувальний етап науково-дослідної роботи збігся в часі з карантинними обмеженнями (унаслідок епідемії COVID-19), були обрані форми підготовки вихователів і їх зворотного зв'язку з куратором, які представлені нижче.

- **Навчальні вебінари**, зокрема стартовий навчальний вебінар, де вихователям була презентована технологія, її етапи й надано методичні рекомендації щодо її застосування та організації процесу з дітьми 3-го року життя. Вихователі отримали розроблене науковцями календарне планування роботи в ГРВ та дидактичні матеріали (перелік мистецьких творів, завдань, опис занять тощо).

- **Навчальні відео**, записані куратором з метою роз'яснення низки методичних питань і запропоновані для перегляду й аналізу інформації у групі вихователів ГРВ.

- **Професійний mastermind** (від англійського *mind* – розум) – група розумного навчання; створювалась на базі ЗДО. У ній обговорювали питання методичного характеру, які формулював за результатами занять вихователів куратор або ініціювали вихователі самостійно. Група у процесі спілкування пропонувала варіанти вирішення проблемних ситуацій, обговорювала питання розвитку дітей тощо, – так здійснювалося колегіальне навчання педагогів. Куратор міг пропонувати своє рішення, що теж обговорювалося у групі.

Нами було передбачено труднощі у вихователів, пов'язані із трансформа-

туванням їхньої позиції – з керівної на партнерську (що створює більше можливостей для успішного розвитку дітей), а також із опануванням технології. Отже, потрібна була форма зворотного зв'язку. Такий зв'язок реалізувався через записи на відео своїх занять вихователями, надісланими куратору, який своєю чергою записував відеокomentar у форматі навчального відео із запитаннями та коментарем для групи вихователів. Куратор не критикував вихователя, а спонукав його самостійно аналізувати заняття, бачити проблемні місця і можливості для покращення своїх дій, виправлення огріхів методичного чи змістового характеру.

Проаналізовані куратором заняття вихователів дозволяли сформулювати для них загальні та індивідуальні рекомендації з коригування їхніх дій. Так, загальні рекомендації стосувалися питань організації перегляду мистецьких творів: розміщення дітей біля картини, розміри картин для демонстрації, час доби для перегляду, його тривалість у часі, підбір творів мистецтва для споглядання дітьми раннього віку; правильна послідовність запитань дітям, доцільна оповідка і алгоритм її складання та розповідання, створення ігор за темою картини (на етапі післядії). Індивідуальні ж рекомендації стосувалися особистої манери ведення заняття вихователем, реакцій на відповіді, поведінку, стиль спілкування з дітьми, використання педагогічних інструментів у роботі з дітьми – голос, інтонація, жести та ін.

- **Щоденник самоаналізу**, який заповнювали вихователі індивідуально після кожного заняття з дітьми, дозволяв здійснювати рефлексію щодо процесу і тим самим прискорював та динамізував їхнє самонавчання. Кожне з питань для самоаналізу мало свою націленість: «Що Ви можете сказати щодо процесу? (характеризація проведеної активності в цілому – щодо себе, дітей і заняття). Що Вас порадувало? (акцент на позитивних моментах заняття, відзнака себе як педагога, похвала дітей та ін.). Що Вас здивувало? (виокремлення моментів заняття, які виявилися неочікуваними, непередбачуваними – з позитивної чи негативної сторін). Що

наступного разу Ви зробили б інакше і чому? (спонукати обмірковувати завдання і результати заняття, свої дії та зробити їх «аудит»)).

- **Самоосвітня діяльність вихователів** (опрацювання навчально-методичних джерел) сприяла кращому опануванню технології; до уваги вихователів пропонувалась добірка статей навчально-методичного змісту автора статті та інших фахівців [2–11].

- **Науково-практичні конференції** різного рівня, що спонукали вихователів узагальнювати свій досвід, презентувати його колегам у різноманітних форматах (виступи, презентації, відео).

Як показав експеримент, такі форми – колегіального навчання й індивідуального самоаналізу вихователів – є більш дієвими за традиційні, оскільки дозволяють у колі колег бачити різні варіанти вирішення ситуацій на заняттях, обговорювати методичні питання та обмінюватися досвідом, здійснювати рефлексію і самостійно намічати конструктивні кроки у своєму професійному розвитку (читання фахової літератури, консультації з куратором, перегляд відеосемінарів, допомога колег, практикування чи відпрацювання запитань та ін.).

Наведені вище форми роботи й навчально-методичне забезпечення дозволило вихователям упродовж навчального року проводити заняття з дітьми один раз на тиждень у різних форматах.

**Результати дослідження і висновки.** Розроблена на вимогу практиків технологія педагогічного супроводу сприймання творів живопису дітьми 3-го року життя реалізовувалась в умовах ГРВ ЗДО. Метою технології був розвиток у дітей цього віку художнього сприймання, емоційно-почуттєвої сфери і художньо-продуктивної діяльності.

Регулярність занять, цікаві дітям, спеціально підібрані твори, розроблена відповідно до особливостей дітей 3-го року життя технологія, практикування партнерського спілкування з вихованнями в ході проведення активностей – сприймання картин – сприяли їхній зацікавленості творами живопису. Малюки демонстрували високу активність і залученість до процесу перегляду

картин, виявляли емоції і начатки комунікативної, візуальної і тактильної взаємодії з однолітками і вихователем щодо твору мистецтва, із задоволенням обігрували персонажів, охоче приєднувались до ігор за мотивами картини, ініційовані педагогом. Усе це засвідчило дієвість технології, а також ефективність застосованих інноваційних форм навчання вихователів (навчальні відео, професійний *mastermind*, щоденник самоаналізу), що поєднувались із традиційними (виступи на заходах різного рівня, самоосвітня діяльність).

В умовах карантинних обмежень ефективними стали такі форми роботи вихователів: відеофіксація занять з дітьми, їх аналіз і колегіальні обговорення. Обрані формати продемонстрували величезний навчально-методичний потенціал, сприяли нарощуванню професійної уміності вихователів ГРВ, переходу від репродуктивного до творчого рівня впровадження запропонованої технології у практику проведення занять з дітьми. Свідченням цього є наступні позиції: посилення інтересу вихователів до розвитку дітей раннього віку і ознайомлення з матеріалами у фахових виданнях і педагогічній пресі та їх використання в роботі; поява і реалізація креативних ідей (розробка занять з малюками на підґрунті регіонального мистецтва, використання потенціалу місцевих художніх музеїв у роботі з дітьми); апробація ретро-посібників (кубик і пазли з репродукціями картин); презентування своїх педагогічних «роздзинок» колегам і батькам шляхом систематичної участі в челенджах, конференціях, семінарах. Висвітлення вихователями повсякденної роботи з дітьми на сайті ЗДО, сторінках фейсбуку, у закритих групах батьків у різних форматах посприяло позитивним змінам у взаємодії педагогів і батьків, які стали більше цікавитися заняттями своїх дітей, долучатися до спільної художньо-творчої діяльності з ними, ініціювати заходи та ін.

На думку вихователів, така успішна і ефективна робота з малюками за напрямками художньо-естетичного розвитку, а також комунікативно-мовленнєвого, рухового стала результатом творчої колаборації ЗДО Сумської

області з науковцями лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України – Гавриш Н. В., Васильєвою С. А., Рагозіною В. В. – за сприяння Сумського ОІППО, що варто уваги і наслідування практиків з інших областей.

Відповідно, **перспективу подальшої роботи** в цьому напрямі вбачаємо у висвітленні опрацьованих практиками методик і технологій, а також форм і методів художньо-естетичного розвитку малюків у ГРВ ЗДО; у розробці дидактичного забезпечення роботи батьків з дітьми зі сприймання творів мистецтва малюками та ігор з ними в умовах сімейного виховання.

#### СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція. – URL: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro\\_novu\\_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf)
  2. Гавриш Н. В., Рагозіна В. В., Васильєва С. А. Про результати вивчення освітнього середовища у групах раннього віку закладів дошкільної освіти // *Innovative development of science and education. Abstracts of the 2nd International scientific and practical conference*. ISGT Publishing House. Athens, Greece. 2020. Pp. 263–271.
  3. Гавриш Н. В., Рагозіна В. В., Васильєва С. А. Стан розвитку дітей у групах раннього віку в закладах дошкільної освіти: результати констатувального експерименту // *Український педагогічний журнал*. – 2020. – № 3. – С. 4–7.
  4. Гавриш Н. В., Васильєва С. А., Рагозіна В. В. У фокусі уваги – організація роботи в групах раннього віку // *Вихователь-методист*. – 2020. – № 11. – С. 4–6.
  5. Рагозіна В. В. Педагогічні умови художньо-естетичного розвитку дітей раннього віку в умовах освітнього процесу ЗДО // *Зростаюча особистість у смислових обрисах: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 15 грудня 2020 р.). – Івано-Франківськ: «НАІР», 2020. – С. 192–196.
  6. Рагозіна В. В. Перші кроки до мистецтва, або Як організувати художню діяльність дітей раннього віку. Як спростити організацію художньої діяльності малюків // *Вихователь-методист*. – 2020. – № 12. – С. 4–7.
  7. Рагозіна В. В. Реалізація художнього розвитку дітей раннього віку у ЗДО різних типів: формувальний етап науково-дослідної роботи // *Мистецькі пошуки: збірник наукових праць*. – Вип. 1. – Суми: ФОП Цьома С. П., 2021. – С. 71–76.
  8. Рагозіна В. В. Робота із творами мистецтва: мета, методи й технології // *Методична скабінка вихователя*. – 2021. – № 1 (січень). – С. 20–21.
  9. Рагозіна В. В. Сприймання та обговорення картин із дошкільниками: вітчизняні й зарубіжні підходи / В. В. Рагозіна // *Актуальні питання мистецької освіти та виховання*. – 2018. – Вип. 2. – С. 226–233.
  10. Рагозіна В. В. Типізація художніх ігор з дітьми раннього віку (за авторським альбомом «Учимося у майстрів декоративно-ужиткової діяльності: ліпимо, малюємо» // *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Навчання через гру в освітньому просторі України: досвід, виклики, ідеї та рішення»* (18–19 березня 2021 р., м. Запоріжжя). – Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. – 2021.
  11. Рагозіна В. В. Учимося в майстрів декоративно-ужиткового мистецтва: малюємо, ліпимо. Третій рік життя: альбом для дитячої творчості та методичні рекомендації / В. В. Рагозіна, Н. В. Очеретяна. – Київ: Генеза, 2019. 32 с. + 12 с. вкл. – (Серія «Маленький митець»).
  12. Сухорукова Г. В., Дронова О. О., Голота Н. М., Янцур Л. А. Образотворче мистецтво з методикою викладання в навчальному закладі: підручник / за заг. ред. Г. В. Сухорукової. – Київ: Видавничий дім «Слово», 2010. – 376 с.: іл.
- References:*
1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity). Nova redaktsiia [Basic component of preschool education (State standard of preschool education). New edition]. Retrieved from: [https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro\\_novu\\_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf)
  2. Havrysh, N. V., Ragozina, V. V., & Vasyliieva, S. A. (2020). Pro rezultaty vvychnennia osvithnoho seredovyshcha u hrupakh rannoho viku zakladiv doshkilnoi osvity [On the results of studying the educational environment in early age groups of institutions of preschool]. *Innovative development of science and education: Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference* (April 26–28, 2020) (pp. 263–271). Athens, Greece: ISGT Publishing House.
  3. Havrysh, N. V., Ragozina, V. V., & Vasyliieva, S. A. (2020). Stan rozvytku ditei u hrupakh rannoho viku v zakladyakh doshkilnoi osvity: rezultaty konstatyvalnoho eksperymentu [The state of development of children in early age groups in institutions of preschool education: The results of the ascertaining experiment]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 3, 4–7.
  4. Havrysh, N. V., Vasyliieva, S. A., & Ragozina, V. V. (2020). U fokusi uvahy – orhanizatsiia roboty v hrupakh rannoho viku [The focus is on the organization of work in early age groups]. *Vykhovatel-metodyst*, 11, 4–6.
  5. Ragozina, V. V. Pedahohichni umovy khudozhno-estetychnoho rozvytku ditei rannoho viku v umovakh osvithnoho protsesu ZDO [Pedagogical conditions of artistic and aesthetic development of children of early age in the educational process of institutions of preschool education]. *Zrostaucha osobystist u smyslotsinnisnykh obrysakh: Conference Proceedings* (Kyiv, December 15, 2020) (pp. 192–196). Ivano-Frankivsk: «NAIR».
  6. Ragozina, V. V. (2020). Pershi kroky do mystetstva, abo Yak orhanizuvaty khudozhniu diialnist ditei rannoho viku. Yak sprostyty orhanizatsiui khudozhnoi diialnosti maliukiv [The first steps to art, or How to organize the artistic activities of young children. How to simplify the organization of children's artistic activities]. *Vykhovatel-metodyst*, 12, 4–7.
  7. Ragozina, V. V. (2021). Realizatsiia khudozhnoho rozvytku ditei rannoho viku u ZDO riznykh typiv: formuvalnyy etap naukovodoslidnoi roboty [Realization of artistic development of young children in children of different types: formative stage of research work]. *Mystetski poshuky: zbirnyk naukovykh prats: Vol. 1* (pp. 71–76). Sumy: FOP Tsoma S.P.
  8. Ragozina, V. V. (2021). Robota iz tvoramy mystetstva: meta, metody y tekhnolohii [Work with works of art: Purpose, methods and technologies]. *Metodychna skarbnychka vykhovatelii*, 1, 20–21.
  9. Ragozina, V. V. 2018. Sprymannia ta obhovorennia kartyn iz doshkilnykamy: vitchyzniani i zarubizhni pidkhody [Perception and discussion of paintings with preschoolers: domestic and foreign approaches]. H. Yu. Nikolai (Ed.). *Aktualni pytannia mystetskoï osvity ta vykhovannia: Vol. 2* (12). FOP Tsoma S.P.
  10. Ragozina, V. V. (2021). Typizatsiia khudozhnikh ihor z ditmy rannoho viku (za avtorskyim albomom «Uchymosia u maistriv dekoratyvno-uzhytkovoi diialnosti: lipymo, maluiemo») [Types of art games with children of early age (according to the author's album "Learning from masters of the applied arts: sculpting, painting"). *Navchannia cherez hru v osvithnomu prostori Ukrainy: dosvid, vyklyky, idei ta rishennia: Conference Proceedings* (Zaporizhzhia, March 18–19). *Elektronnyi zbirnyk naukovykh prats Zaporizkoho oblasnoho instytutu pisladiplomnoi pedahohichnoi osvity*.
  11. Ragozina, V. V., & Ocheretiana, N. V. (2019). Uchymosia v maistriv dekoratyvno-uzhytkovoho mystetstva: maluiemo, lipymo. Tretii rik zhyttia. Albom dlia dytiachoi tvorchosti ta metodychni rekomendatsii [Learn from the masters of decorative-applied art: drawing, sculpting. The third year of life. Album for children and methodical recommendations]. Kyiv: Heneza.
  12. Sukhorukova, H. V., Dronova, O. O., Holota, N. M., & Yantsur, L. A. (2010). *Obrazotvorche mystetstvo z metodykoi vykladannia v doshkilnomu navchalnomu zakladi* [Fine Art with teaching methods in kindergarten]. Kyiv: Vydavnychiy Dim «Slovo».

Ragozina Victoriia Valentinovna, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Leading Researcher of the Laboratory of Preschool Education of the Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine, [vlavian@ukr.net](mailto:vlavian@ukr.net); <https://orcid.org/0000-0002-1243-6069>

Technology of pedagogical support of perception of paintings by children of the 3rd year of life

The technology of pedagogical support of perception of paintings by children of 3rd year of life in the conditions of groups of early age implemented in the educational process of institutions of preschool education in 2020-2021 within the research "Education of Children of Yearly Age in Institutions of Preschool Education of Different Types" of the Institute of Problems of Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

The stages of the technology are presented. At the first stage – pre-perception (foreplay), children's perception of the work of art occurs in the form of a surprise moment or game situation. At the second stage, the children are shown a painting. At the third stage, children are involved in the discussion of the work of art: firstly, they listen to the story of the educator on the content of the painting, and then they answer a series of questions. At the next stage – games on the painting, children role-play the work of art. The final stage – the aftereffect – involves different games in the context of the painting.

The forms and content of tarnishing educators of how to work with children on the perception of paintings are presented. The obtained results have shown that such forms of peer learning as instructional videos, professional master mind, individual self-analysis of educators – video recording of lessons, diary of impressions are more effective than traditional. This is due to the fact that these forms allow colleagues to find out different solutions to problems, discuss methodological issues and share own experience, to reflect and plan themselves the constructive steps in their professional development.

The results of implementation of the technology at the reproductive and creative levels are highlighted. It is noted that the regularity of lessons, specially selected paintings, developed technology, the practice of partnership between educators and children helped children to show a high level of interest in works of art (initiating such lessons, high involvement in the process of viewing paintings, expressing emotions, the beginnings of communicative, visual and tactile interaction with peers and educators about paintings, role-playing on the work of art, involvement in art games). All this indicates that the technology is useful, as well as the innovative forms of training of educators are effective.

*Key words: technology of pedagogical support of perception of paintings, structure of technology, children of the 3rd year of life, groups of early age, institutions of preschool education, training of educators.*

*Стаття надійшла до редакції 03.10.2021 р.*

DOI [https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-4\(102\)-22-29](https://doi.org/10.32405/2308-8885-2021-4(102)-22-29)

УДК [(084.1) : 7.041.5 [-021.331 : 159.922.5] : [057.87 : 373.3]

## Кондратова Вікторія Вадимівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут після-дипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», м. Кропивницький, Україна; [vika\\_v77@ukr.net](mailto:vika_v77@ukr.net); <https://orcid.org/0000-0003-0045-7775>

# ОСОБЛИВОСТІ ЗОБРАЖЕННЯ ПОРТРЕТА НА ПОВНИЙ ЗРІСТ УЧНЯМИ ЧЕТВЕРТИХ КЛАСІВ

*У статті розкривається методичний аспект опанування учнями 4 класу теми «Портрет як жанр образотворчого мистецтва» за освітньою програмою «Світ чекає крилатих» у межах інтегрованого предмета «Арттехнології та інформатика» (концентр «Образотворче мистецтво»). Розглядаються етапи роботи з четвертокласниками: проведення учнями аналізу-інтерпретації картин художників-портретистів; ознайомлення з видами портрета, пропорціями частин тіла людини, виготовлення рухомої моделі людини, зображення людини у статиці та динаміці. Надаються методичні поради щодо розвитку в учнів умінь зображувати людину на повний зріст.*

**Ключові слова:** портрет, аналіз-інтерпретація картини, послідовність зображення портрета, рухома модель людини, портрет на повний зріст, зображення людини в русі.

**Постановка проблеми.** Концепція «Нова українська школа» проголошує необхідність особистісного підходу, розвитку здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища, що забезпечує психологічний комфорт та сприяє творчості дітей [5].

У Державному стандарті початкової освіти зазначається, що метою мистецької освіти є формування культурних та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва та художнього самовираження в особистому та суспільному житті, поваги до національної та світової мистецької спадщини [1].

Художньо-практична діяльність має бути спрямована на розвиток творчості та художніх здібностей учнів через практичне оволодіння основами ху-

дожньої мови різних видів мистецтва та прийомами художньої виразності [6; 7], на це націлено навчання учнів основ образотворчої грамоти на заняттях концентру «Образотворче мистецтво» інтегрованого курсу «Арттехнології та інформатика» за освітньою програмою «Світ чекає крилатих».

Однією з тем, які вивчаються в 3–4 класах є портрет. Учні 3 класів ознайомилися із прийомами аналізу та зображення плечового й погрудного портрета, набували практичних умінь зображення форми голови і, зокрема, визначення співвідношення частин людського обличчя, а також з'ясували особливості зображення портрета з натури, по пам'яті, за уявою та створення фантастичного образу. Ґрунтовно про це йшлося в нашій попередній статті [2].